

کنگره بزرگداشت حضرت فاطمه معصومه (س) و مکانت فرهنگی قم

■ گزارش کنگره

فضای شبستان امام خمینی (ره) که بزرگترین قسمت حرم مطهر است، به گونه زیبایی آراسته، و جایگاه مناسبی نیز برای سخنرانان تدارک شده بود. کنگره با تلاوت آیاتی از قرآن، سرود جمهوری اسلامی و مراسم توسل به حضرت معصومه (س) توسط یکی از مداحان آغاز شد، سپس در ابتدای برنامه، تولیت آستانه، آیت‌الله مسعودی خمینی به حاضرین در کنگره خیرمقدم گفت و برنامه با سخنرانی آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی شروع شد.

امیرحسین شرافت

ایشان با پرداختن به بحث شعائر دین و توصیه خداوند به بزرگداشت شعائر الهی، اظهار داشت: هر قوم و ملتی شعائری برای خود دارد؛ شعائر الله، یعنی علامت‌هایی که مردم را به سوی خداوند می‌کشاند و خداوند می‌فرماید، هر کس این شعائر را بزرگ بشمارد، این نشانه تقوای قلب اوست، فلذا برگزاری این کنگره‌ها باعث حرکت جامعه می‌گردد، خصوصاً برای نسل‌های جدید که در سایه این محافل از بسیاری از مسائل آگاه می‌شوند.

ایشان با بیان اینکه طبق فرمایش امیرمؤمنان (ع) در نهج البلاغه، اهل بیت شعائر الهی هستند، اضافه کرد: بسیاری از مقامات اهل بیت - علیهم السلام - را می‌توان در زیارتنامه‌های آنها یافت. زیارت جامعه کبیره و زیارت وارث را برای فهم شخصیت امام حسین (ع) می‌توان مثال زد. در زیارتنامه حضرت معصومه (س) نیز دو جمله هست که نشان از علو مقام ایشان است. در جمله «یا فاطمة اشغعی لی فی الجنة فان لك عند الله شأناً من الشأن»، این که همه می‌گویند اشغعی، پس معلوم است می‌تواند شفیع همه شود. در زیارت غیر معروفی که برای حضرت نقل شده و مرحوم کاتوزیان در انوار المشعشعین آورده است، هشت صفت برای حضرت نقل شده که همانند صفات حضرت فاطمه - سلام الله علیها - است. «السلام علیک ایتها الطاهرة الحميدة البررة الرشيدة التقية النقية الراضية المرضية» این تعابیر بلند نشان روشنی از مقام حضرت است. مرحوم مجلسی در بحار الانوار از امام صادق (ع) حدیثی نقل می‌کند که قبل از تولد حضرت معصومه - سلام الله علیها - امام می‌فرماید: «بانویی از خاندان ما در این سرزمین دفن می‌شود که تمام شیعیان ما به شفاعت او داخل بهشت می‌شوند». قم، به برکت وجود ایشان و به برکت خانه امام زمان، مهد علم و دانش و علوم اهل بیت است و اکنون بزرگ‌ترین مرکز علمی عالم اسلام اینجاست.

ایشان، پس از این، به بیان ادوار تاریخی قم پرداخت و چهار دوره را برای تاریخ قم ذکر کرد:

۱) اولین دوره قم، دوره اهل بیت هدی (ع) است که در سال هشتاد و سه هجری قمری، اسلام به قم راه یافت و از همان وقت، تشیع در آنجا ظاهر گردید. مکتب حدیثی قم به گونه‌ای بود که اگر کسی حدیث ضعیفی نقل می‌کرد، او را از قم بیرون می‌کردند. احمد بن محمد بن عیسی، احمد بن محمد بن خالد برقی را از قم بیرون کرد، چون گاهی احادیث ضعیفی نقل می‌نمود.

۲) در قرن پنجم در دوره سلجوقیان، حوزه قم به دلیل آزادی‌هایی که وجود داشت، بیش از پیش رونق گرفت و حتی عده‌ای معتقدند که پایه‌های مدرسه فیضیه در همان سال‌ها شکل گرفت و در زمان صفوی تجدید، و به اسم «فیضیه» نامیده شد.

۳) عصر صفوی که به تشیع اهمیت فراوان می‌دادند و دوره شکوفایی تشیع در ایران بود و بالتبع قم هم پیشرفت زیادی کرد و کسانی چون ملاصدرا، فیاض و ملا محمد طاهر قمی در اینجا ظهور کردند.

۴) دوران تجدید حوزه علمیه قم به دست مرحوم آیت الله العظمی حائری و تأیید آیت الله العظمی بروجردی و بعد، امام راحل و مراجع دیگر که در این دوره، قم وارد مرحله نوینی از حرکت علمی خود شد؛ به گونه‌ای که اکنون بیش از سیصد مرکز پژوهشی در قم مشغول به کار هستند و طلاب زیادی از ده‌ها کشور دنیا در قم مشغول به تحصیل‌اند. پیشنهاد بنده این است که صدا و سیما هفته‌ای به نام قم قرار دهد تا بزرگان به معرفی این شهر بپردازند و معلوم شود که در اینجا چه زحماتی کشیده می‌شود و این به پیشرفت علمی کشور کمک شایانی می‌نماید.

پس از سخنرانی آیت الله مکارم شیرازی، حجت الاسلام دکتر احمد عابدی، دبیر علمی کنگره، به بیان مسائل مربوط به کنگره و دبیرخانه علمی آن پرداخت و پژوهش‌های صورت گرفته برای برگزاری کنگره را تشریح نمود. عابدی در مورد پیشینه کنگره حضرت معصومه (س)، عنوان کرد:

در هزار و دویست و پنجاهمین سال تولد حضرت معصومه (س)، تولیت آستانه مقدسه همزمان با طرح توسعه حرم و تجدید طلاکاری گنبد شریف، اقدام به تأسیس دبیرخانه کنگره حضرت معصومه (س) نمود تا مقدمات علمی برگزاری کنگره را مهیا نماید.

دبیر علمی کنگره در بررسی و تبیین اهداف و موضوعات آن، اظهار داشت:

در باره شخصیت حضرت معصومه (س) به سزاوار، کار علمی نشده بود، کسی همانند صدر المتألهین در بحث اتحاد عاقل و معقول اسفار می‌گوید: «این مطلب از کرامات کریمه اهل بیت به ذهن بنده است؛ بسیاری از علما در وصیت‌نامه‌های خود نوشته‌اند که آنچه ما داریم، به برکت نعمت حضرت معصومه – سلام الله علیها – است.»

وی در تبیین محورهای کلی فعالیت دبیرخانه کنگره نیز گفت: شخصیت حضرت معصومه، تاریخ تولد، وفات و ورود ایشان به قم، تأثیر ورود ایشان و آمدن فرهنگ تشیع توسط علویون و اشعریون و برخی مباحث علمی پیرامون آنها، از مهم‌ترین محورهای کاری کنگره بود که در قالب پنجاه و چهار جلد کتاب در چهار محور کلی عرضه شده است. عابدی در تشریح رویکردهای اصلی تألیفات پیرامون حضرت اضافه کرد:

۱) حضرت معصومه (س)، بارگاه و جایگاه ایشان؛

۲) حوزه علمیه همجوار با آستانه مقدس؛

۳) فرهنگ و تاریخ تشیع در قم؛

۴) قم، زادگاه انقلاب اسلامی.

وی در همین زمینه ادامه داد: پنجاه و چهار جلد کتاب چاپ شده، بخشی از کاری است که دبیرخانه کنگره انجام داده است و بخش دیگری باقی مانده که پس از تحقیق و آماده شدن چاپ خواهد شد. از جمله این آثار باقی مانده، برگه‌ای از تاریخ قم است که اسناد مکاتبات فرهیختگان و تولیت آستانه مقدس بین قم و تهران در زمان رضاخان می‌باشد و دوازده جلد کتاب خطی است که آستانه مقدس آن را خریداری نموده است.

عابدی تعداد مقالات رسیده به دبیرخانه کنگره را، بالغ بر یک صد و هشتاد عنوان ذکر کرد و گفت: مقالات کنگره شامل تألیف، ترجمه و تصحیح می‌باشد و پس از بررسی نهایی و داوری ارزیابان، یک صد و بیست مقاله پذیرفته شد و در چهار جلد کتاب چاپ شد که در سه سطح علمی - پژوهشی (در حد دکترا)، علمی - ترویجی و فرهنگی است. وی درباره موضوعات مقالات نیز اظهار داشت:

الف) تراجم و رجال احادیث مربوط به حضرت معصومه (س)، تولیت‌های آستانه قدس، حاکمان شهر قم و تحولات

حرم.

ب) موضوعات فلسفی و کلامی و مکتب فلسفی و کلامی شهر قم، پیش از ملاصدرا و پس از او؛

ج) تاریخ حدیث شیعه، شرح حال اشعریون و محدثان حوزه علمیه قم؛

د) قرآن و علوم قرآن و اهتمام قمیون به آن؛

ه) تاریخ فرهنگ تشیع؛

و) سفرنامه‌های داخلی و خارجی؛

ز) فرهنگ و ادب و شعر (همانند اشعار مراجع تقلید در منقبت حضرت معصومه - سلام الله علیها -)؛

ح) رابطه قم با انقلاب و زادگاه انقلاب؛

ط) کتاب‌شناسی.

علاوه بر این، پنج شماره «خبرنامه حرم اهل بیت» جهت خبررسانی کنگره و تهیه سی دی «گلشن قم» عرضه شده و همکاری جهت تهیه فیلمنامه برای تولید فیلم درباره زیارت، فلسفه و آداب آن و برگزاری اجلاس به‌خیر از کارهای دبیرخانه کنگره می‌باشد.

پس از گزارش دکتر عابدی، هیئت علمی کنگره تشکیل شد. اولین سخنران، آیت‌الله جعفر سبحانی بود که به مسائل مربوط به تاریخ قم پرداخت. ایشان پس از بیان این نکته که در سال ۱۲۱ تا ۱۲۲ هجری قمری، فرزندان سعد، پس از شکست از اموی‌ها به طرف اصفهان حرکت نموده اما در قم سکونت کردند، اظهار داشت: «بنا به گفته نجاشی، اولین اعراب که در قم ساکن شدند، فرزندان سعد بودند؛ پس باقی‌مانده آنان نیز از پی ایشان آمده و در قم سکونت کردند. اما ظاهراً این شهر پیش از این نیز مرکز شیعیان بوده؛ یعنی در زمان کشتار حجاج بن یوسف، بسیاری از شیعیان کوفی و یمنی که از جور حجاج به تنگ آمده بودند به سمت قم مهاجرت کردند فلذا در کتب رجال و تراجم، راویان فراوانی را ذکر می‌نمایند که چملمگی اهل قم هستند؛ برای مثال شش نفر از راویان امام باقر (ع)، دوازده نفر از راویان امام صادق (ع) و پنج نفر از راویان امام کاظم (ع) اهل قم هستند. علاوه بر این، امام رضا (ع) بیست و شش راوی، و امام عمگری (ع) یازده راوی از اهالی قم داشته‌اند و این حاکی از این است که قم مرکز قدیمی حدیث بوده است. محدثین به نام این شهر عبارتند از:

— علی بن بابویه (۲۳۹ هـ.ق)؛

— سعد بن عبدالله بن ابی خلف (۳۰۱ هـ.ق)؛

— محمد بن حسن بن ولید (۴۴۲ هـ.ق)؛

— محمد بن علی بن محبوب (شیخ المتین)؛

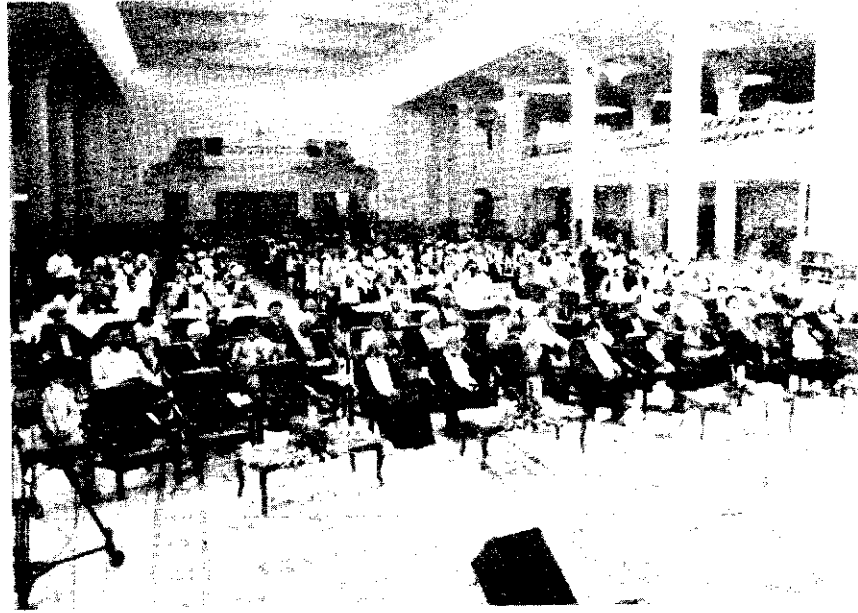
— احمد بن ادریس؛

— ابوعلی اشعری (۳۰۶ هـ.ق)؛

— صدوق (۳۸۱ هـ.ق).

علاوه بر این، در قرن حاضر، بزرگانی چون آیت‌الله عبدالکریم حائری یزدی، آیت‌الله العظمی بروجردی و امام خمینی از پرورش‌یافتگان علمی شهر قم می‌باشند.

سخنران بعدی، حجت‌الاسلام والمسلمین استاد علی دوانی بود، که به مکان‌ت فرهنگی قم و بررسی آن در آثار مختلف پرداخت و تعدادی از روایات مربوط به شخصیت حضرت معصومه (س) را نقل نمود.

دوانی با اشاره به نام گذاری امسال به نام پیامبر اعظم (ص) از سوی رهبر معظم انقلاب، گفت: بنده از تمام علما و شخصیت‌ها دعوت می‌کنم که رسول خدا را با نام پیغمبر اسلام خطاب نکنند، زیرا ایشان پیغمبر همه عالم، رسول خدا و خاتم الانبیاء است و فقط پیامبر اسلام نیست.

وی با بیان اینکه انقلاب اسلامی از شهر قم و توسط عالمی از تبار قم در جهان طنین افکن شد، افزود: مردی از دیار قم مردم را به پذیرش حق دعوت کرد و کسانی دعوت او را قبول کردند که مانند پاره‌های آهن بودند. به گونه‌ای که هشت سال شجاعانه از اسلام، کیان و کشور دفاع کردند. این مورخ در ادامه وجود بارگاه ملکوتی حضرت معصومه، حضور علما، مراجع و مراکز متعدد علمی در قم را نشانه اهمیت و جایگاه بانوان در اسلام ارزیابی کرد و افزود: آیا کشورهای مدعی حقوق بشر و حقوق زنان به اندازه ما به بانوان اهمیت می‌دهند و یا شخصیتی مثل بانوان اسلامی دارند؟

در ادامه نشست صبح کنگره حضرت معصومه (س) و مکانت فرهنگی قم، یکی از ارائه‌کنندگان مقالات به تبیین و توضیح آرای مطرح شده در نوشته خویش پرداخت و بخش اول کنگره، با فرا رسیدن وقت نماز پایان یافت. پس از اقامه نماز ظهر و عصر، بخش دوم کنگره از ساعت پانزده آغاز شد و صاحبان آثار به قرائت نگاهشته‌های خود پرداختند. محور مقالات بر مدار موضوع اصلی کنگره حضرت معصومه (س) و مکانت فرهنگی قم قرار داشت. پس از آن، آیت الله رضا استادی، از اعضای هیئت رئیسه کنگره، به ایراد سخن پرداخت و درباره بعضی نواقص موجود در مقالات تذکراتی داد و پس از آن به تبیین شخصیت حضرت معصومه (س) پرداخت و از ایشان به عنوان تنها امام‌زاده‌ای که زیارت‌نامه مأثور دارد، یاد کرد.

مفسر قرآن کریم، آیت الله عبدالله جوادی آملی، سخنران اختتامیه کنگره بود ایشان به طرح بحث ولایت ائمه - علیهم السلام - و جایگاه آن در ادعیه و روایات پرداخت و مبارزه با دشمن درون را یکی از خصایص اهل بیت - علیهم السلام - دانست که به واسطه آن، خداوند در قرآن کریم به آنها اشاره نموده است. استاد حوزه علمیه قم اضافه کرد: بدین سان است که، دانشمندان، اعم از فقیه، اصولی، فیلسوف و متکلم در برابر وحی ائمه - علیهم السلام - همچون ستاره سهی در مقابل آفتابند. ستاره ای بسیار کم نور و ضعیف، چگونه می تواند در مقابل خورشید نورافشانی نماید؟. وی سپس به نقل خاطره ای پرداخت و گفت: «آنگاه که من برای سفر به قم خدمت استادم، مرحوم محمدتقی آملی رسیدم، ایشان ضمن تشویق بنده به این کار فرمود که آنجا کریمه اهل بیت است. بسیاری از علما بدان جا رفته اند. آنجا تحت حمایت دختر موسی بن جعفر (س) است. شاگردان ارسطو هرگاه معضل علمی برایشان پیش می آمد مشکل های علمی خود را به کنار قبر ارسطو می بردند و با استمداد از روح او، به حل معضلات علمی می پرداختند.»

بعدها من همین مطلب را در کتاب قیسات مرحوم میرداماد خواندم. علاوه بر این، تجربه شخصی بنده در تمام این سال ها که در قم بوده ام همین است. هرگاه کتابی چون جواهر یا اسفار را اینجا خواندم، بسیار عمیق تر فهمیدم تا آنگاه که در بیرون از قم و در شهرهای دیگر مشغول مطالعه آن می شدم. اینجا آفتاب است. اینجا نور می بارد و محل نزول ملائکه است. اینجا و در کنار بارگاه کریمه اهل بیت (س) فقط جایگاه ثواب اخروی نیست، که محل نزول علم و کرامت و معنویت در اینجا است؛ همان طور که امام عسگری (ع) فرمود: «عبادت به زیادی روزه و نماز نیست، بلکه عبادت به کثرت اندیشه در امر خداوند است.»

آیت الله جوادی تصریح کرد: امروز به برکت انقلاب، از سراسر جهان برای طلب علم به قم می آیند و اگر وجود بارگاه کریمه اهل بیت نبود، معلوم نبود این برکات کنونی در اینجا یافت می شد. امروز بهترین فرصت است تا حوزه علمیه قم از این فضا بهره برداری کامل نماید و پژوهشگران و محققان از این مضجع شریف، نهایت استفاده را ببرند.

در حاشیه:

- توجه خاص مراجع و علما به شخصیت حضرت معصومه (س) در حضور آنها در کنگره متجلی بود. با اینکه شنبه جزو روزهای درسی حوزه است و علما در حوزه علمیه قم، در این روز به تدریس و تحقیق مشغولند، اما آیات عظامی چون مکارم شیرازی، نوری همدانی، زنجانی، و صافی گلپایگانی در مراسم حضور داشتند و برخی از مراجع نیز نمایندگانی فرستادند.
- اساتید بزرگ حوزه همچون آیت الله استادی، آیت الله امینی، آیت الله سبحانی و آیت الله اشتهازدی به کنگره آمده و بعضی برای ساعاتی در این محفل علمی حضور داشتند. حجت الاسلام و المسلمین محمدی گلپایگانی، رئیس دفتر مقام معظم رهبری به نمایندگی از ایشان در کنگره حضور داشت.
- به علت محدودیت زمانی موجود در وقت کنگره، فقط چهار نفر از نویسندگان آثار توانستند به قرائت مقالات خود بپردازند. محور مقالات بر مدار موضوع اصلی کنگره حضرت معصومه (س) و مکانت فرهنگی قم قرار داشت.